

Hajósgazdaházak a Kistisza utcában

Szegedi műemlékek nyomában (3.)

Jelen idő — jövőkép

A műemlékvédelmet és az óvodáépítést nem szabad sem összekeverni, sem szembeállítani egymással! — fogalmazta meg véleményével műemlékvédelmünk egyik legszorgosabb ellenmondását Bakonyi Tibor építész. Mert valóban nem könnyű összeegyeztetni a tömeges lakásépítési programot, gomba módra szaporodó lakótelepeket óvodáit, iskoláit, üzleteit, szolgáltatási létesítményeit a régi épületeink felújításával, aprólékos, nagy szakértelmet és sokszor a régi értelemben vett kisipari szakmunkát igénylő korszerűsítésével és közérdekű hasznosításával. Egy a pénzárca, a forintokat okosan, minden érdeket mérlegelve kell szétosztani.

Jó példák, előremutató kezdeményezések a műemlékvédelem, -felújítás, -hasznosítás területén is akadnak. A Belváros egyik legszebb épületében, a Fekete-házban néhány hete nyílt meg a megyei munkásmozgalmi múzeum első néhány terme. A többi szegedi műemlék védelmét, a hasznosítási programot az az egyre inkább elterjedő szemlélet teremti meg, miszerint azoknak a műemlékeknek, műemléki együtteseknek és városképeknek van elsődleges jelentősége és szerepe, ahol együtt, koncentráltan lehet bemutatni korstílust, életmódot, mesterségeket, ahol ezekre a műzeumi, közművelődési, ismeretterjesztő funkciókat ellátó együttesekre föl lehet fűzni az idegenforgalmi igényeket kielégítő turisztaszállók, hangulatos kiskocsmák, vendéglők, klubok sorát.

A helyi műemlékvédelem legfontosabb csomópontjaiban egyetért az Országos Műemléki Felügyelőség, a városi tanács, hasonlóan gondolkodnak építészek, lakáspatrióták, várostervezők. Két ilyen új csomópontja alakul majd ki az ezredfordulóra a szegedi műemlékegyütteseknek. Az egyik Alsóvároson, a másik Felsővároson. Az Országos Műemléki Felügyelőség támogatásával — a tervek szerint — jövőre elkezdődik az alsóvárosi templom, majd az évtized második felében a kolostor teljes felújítása. A város egyik legszebb műemléki együttese új konténerben bizonyára mágnesező vonzza majd az érdeklődőket. Ehhez kapcsolódik a most alakuló-formálódó terv, hogy az ide látogató turistákat, vendégeket a megszépülő Földmíves utcán, üzletek, vendéglők során elvezetik a Nyúl utcáig, ahol megmarad egy sor napsugaras ház. Ez a négy-öt százéves épület és a hozzá kapcsolható újabb három-négy ház lehetőséget teremtené egy paprika-, kocsli- és páztormúzeum létesítésére, bemutatná a város, illetve a múzeum hagyatéki anyagait, és az épületekhez kapcsolva, kibontakozhatnának egy művésztelep kontúrjai is.

A másik ilyen kiemelt terület Felsőváros, elsősorban pedig a Kistisza utcai hajósgazdaházak. Jelenleg egynek a homlokzatán látható a védettséget jelző tábla, de a jegyzékbévételi javaslat is folyamatban van. Az új híd környékén megújul a városkép, a közeljövőben panelházak sora

emelkedik majd Felsővároshoz ezen a részen. A kérdés máris fölmerül: a folyón áttérő betonhid mellett, a panelházak tövében nem lesz-e „idegen test” ez az öt ház? A várostervező építész, Koczor György megvitatja: — Tervezőkor természetesen erre is gondoltunk. Igyekeztünk megőrizni a régi város utcaszervezetét, a Maros utca folytatásaként a hídterület alatt gyalogut vezet majd a Kistisza utcához. A VI.-ból a VII. ötéves tervbe átnyúló beruházás idejére már az új panelrendszerrel dolgozunk, mely a mostaninál sokkal nagyobb lehetőséget biztosít az okos, léptékében és arányaiban is szervesen kapcsolódó épületek kialakítására.

S hogy mi kerüljön ezekbe az épületekbe? Terv, elképzelés, van bőven. Dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató szerint műzeumi célokra éppúgy föl lehet használni, mint a könyvtár rak-tárának, zenei próbateremnek, vagy akár óvodának. Bugár Mészáros Károly, az Országos Műemléki Felügyelőség területi referense szerint a maiandin merev lakótelep közepén nagyszerűen el-láthatná egy kulturális centrum szerepét, ahol találkozik a művelődés, a szórakozás. Nagy Károly, a városi tanács vb művelődésügyi osztályának főelőadója fontosnak tartaná, ha itt lehetne bemutatni a hajózás és halászat eszközeit, tárgyi emlékeit, de fontos szerepet szánna egy kis-galériának, művésztelepnek, vagy kialakítandó presszónak, kisven-déglőnek is. Persze, a lepedőnyi nagyságú városrész-rekonstrukci-ós tervben Koczor György egész komplex műemléki együttest mutat, kezdve a felsővárosi műem-lék templom és kolostor barokk

együttesétől a Maros utcai tímár-ház majdani képzőművészeti ga-lériáján át, a Kistisza utcai együt-tesig, vagy hogy a fantázia még tovább lendüljön, a régi szalá-migyár ipartörténeti múzeumáig, gyártörténeti kiállításáig...

Ha műemlékvédelemről esik szó hivatalos körökben, általában mindig egy-egy védett épület ke-rül szóba. Akkor is, ha útját áll-ja a terjeszkedésnek, a gyarapo-dásnak, akkor is, ha éppen fel-újítása kerül napirendre. A vá-rosi tanács régóta szeretné meg-oidani egy korszerű, minden igényt kielégítő hangversenyerem létrehozását. Mint arról hírt ad-tunk, megvásárolták a régi zina-góga épületét, ahol az átalakítás és felújítás után a negyteremben koncerteket rendeznek, a galérián pedig képzőművészeti kiállítás nyílik. A konkrét tervezés viszont mindig sokkal bonyolultabb, mint az előzetes elgondolások. Itt is probléma a homlokzattalajítás éppúgy, mint a belső átalakítás, a fűtés, vagy a jó akusztika meg-teremtése. Mindenesetre, ez a munka már „sinen van”.

Ahány emberrel műemléki té-mákban beszélgettem, mindenki-nek volt ötlete, figyelemre méltó tippje arra, mit kellene védeni, hogyan kellene ezt vagy azt az épületet megmenteni, mindenki-nek volt kedvence, mindenkinek megfordult a fantáziája. A reali-tás azonban szürkébb a fantáziá-nál, az igények és a valóság szembesítése, mindig szerénysé-gre int. Tény, hogy a városterve-zési szakemberek szemlélete egy-re inkább figyelembe veszi az ér-tekek megőrségét. A foghíjbeépí-tések a mind jobb, korszerű és modern anyagok, szerkezetek, arányrendek ellenére is szépen alkalmazkodnak a már meglévő, százéves városképhez. Gondol-junk csak az AGROBER Mérey utcai, vagy a munkásörség Rá-kóczi téri új épületére. A város-tervezők asztalán konkrét tervek bizonyították, hogy kiterjed figyel-mük arra is, hogy az új lakótele-pnél megőrizzék a százéves utcahálózat főbb elemeit, ezzel is védve az egykori városrészkezetet. A régi szép színes tervek (az úgynevezett „szőnyegtervezés”), melyek kukoricaföldön steril városrészeket jelöltek, eltűntek a tervezőasztalokról, bizonyítván, hogy az új városértelmezés is egyre inkább figyelembe veszi egy-egy település gyökereit, s fel-adatát az ehhez való kötődésben, a hagyományokhoz való kapcsoló-dásban keresi. Ebben segíti mun-ráját az Országos Műemléki Fel-ügyelőség, mely részint erkölcsi, részint jogi, részint anyagi támo-gatást nyújt a legfontosabb érte-kek ellenőrzéséhez, megvédésére.

Minden kor a maga igényei szerint épít. Viszonya múltjához, történetéhez épületében is kife-jezi kapcsolódását a nemzeti örök-séghez, kiállítja nemzeti tudatá-nak bizonyítványát. Szeged köz-ismeretlen szegény műemlékekben. Ám egyre világosabb mindannyi-unk számára, hogy közös erővel van mit védünk, ápolunk. Ez is kötelességünk!

TANDI LAJOS

Pestis és kolera

Járványok Szeged történetében

Hosszú évszázadokon át a sokféle fertőző betegség volt az emberiség réme. A XX. század orvostudományának legnagyobb vívmánya, hogy erélyes intézkedések sorával, a védőoltások bevezetésével, az antibiotikumok fölfede-zésével sikerült útját állni a kegyetlen betegségek továbbterjedésének. A sze-gedi kórház az első között volt Magyarországon, amely föllismerte a fertőző osztályok további létének szükségességét, és azt, hogy a továbbra is életeket követelő fertőző betegségek leküzdéséhez elengedhetetlen a helyben rendel-kezésre álló intenzív osztály. Az itteni ötéves múlt tapasztalataival is igye-keztek megismerni a néhány hete Szegeden megrendezett infektológus vándorgyűlés résztvevői. Számos előadás hangzott el a múlt és a jelen fer-tőző betegségeiről, mintegy jelképezve a mindenkori egészségügy felelőssége-nek folytonosságát. Dr. Tarjányi Jánosné és dr. Dudás Béla földolgozta a sze-gedi járványok történetét, amellyel ezúttal megismerhetjük olvasóinkat is.

★

Forgassuk vissza a történelem kerekét. Szeged, mint ismeretes, a mocsaras környezetből kiemel-kező három dombon épült. Felső-és Alsóvároson, valamint a Palán-kon. A zsúfolt utcákban, szűk, nedves, sötét lakásokban élt a la-kosság. A felszaporodott hulla-dékanyagok miatt az élelmisze-rek könnyen fertőződtek, a lakos-ság ivásra, főzésre, mosásra a Ti-sza vizét használta. Ilyen körül-mények között a járványok köny-nyen terjedtek. A himlő, a difté-ria, a kanyaró, a hagymáz, a vör-heny évente ingadozó számban fordult elő, de még járványos időszakban sem követelt annyi áldozatot, mint a két legsúlyo-sabb, a pestis és a kolera.

Az Európát kétezer éven át ret-tegésben tartó „fekete halál” többnyire Szegedet sem kerülte el. Az 1473-ban lezajlott pestis áldozatairól nincs számszerű adat. A betegség elől 1510-ben mene-külő Ulászló királynak Szegedről Csanádra kellett továbbutaznia. Miksa király 1552-ben úgyneve-zett vesztéggállomások felállításá-val próbálta korlátozni a vész terjedését. Mivel azonban a török hódotlóság területén ilyen intézke-dések nem történtek a XVI. és XVII. század folyamán, a Szege-den keresztülvonuló ázsiai török katonaság több alkalommal be-hurcolta a kórt. A másfél száza-dos török uralom idején 26 alka-lommal pusztított a városban pestis. Később, amikor már akad-tak itt is vesztéggállomások, a tör-ökök kiűzése után csak négy al-kalommal tört ki járvány. 1708-ban az udvari tanács Ausfeldt Kristófot küldte Szegedre a vész megállítására. Az ő szigorú intézkedéseinek köszönhető, hogy az ekkor Galiciából behurcolt kór csak 182 ember életét oltotta ki, míg a kisebb lélekszámú Aradon 3000-en estek a járváynak ál-do-zatul. Javaslatára a vár és a Pa-lánk kapuit bezárták, a várost senki sem hagyhatta el. A ható-sági megbízottak naponta kétszer megvizsgálták a lakásokat. A be-tegeket kórházba szállították, amely a mai Lenin körút végénél a Tisza kiömlésétől egy külön körtöltéssel védett szerűskerten állt.

Többet tudunk az 1738–39-es pestisről, mely Erdélyben és Ma-gyarország déli részén szinte egy időben tört ki. Az 1713. évi pes-tordnugot részletes utasítások-kal léptették életbe. A város kö-rül katonai zárvonalat állítottak

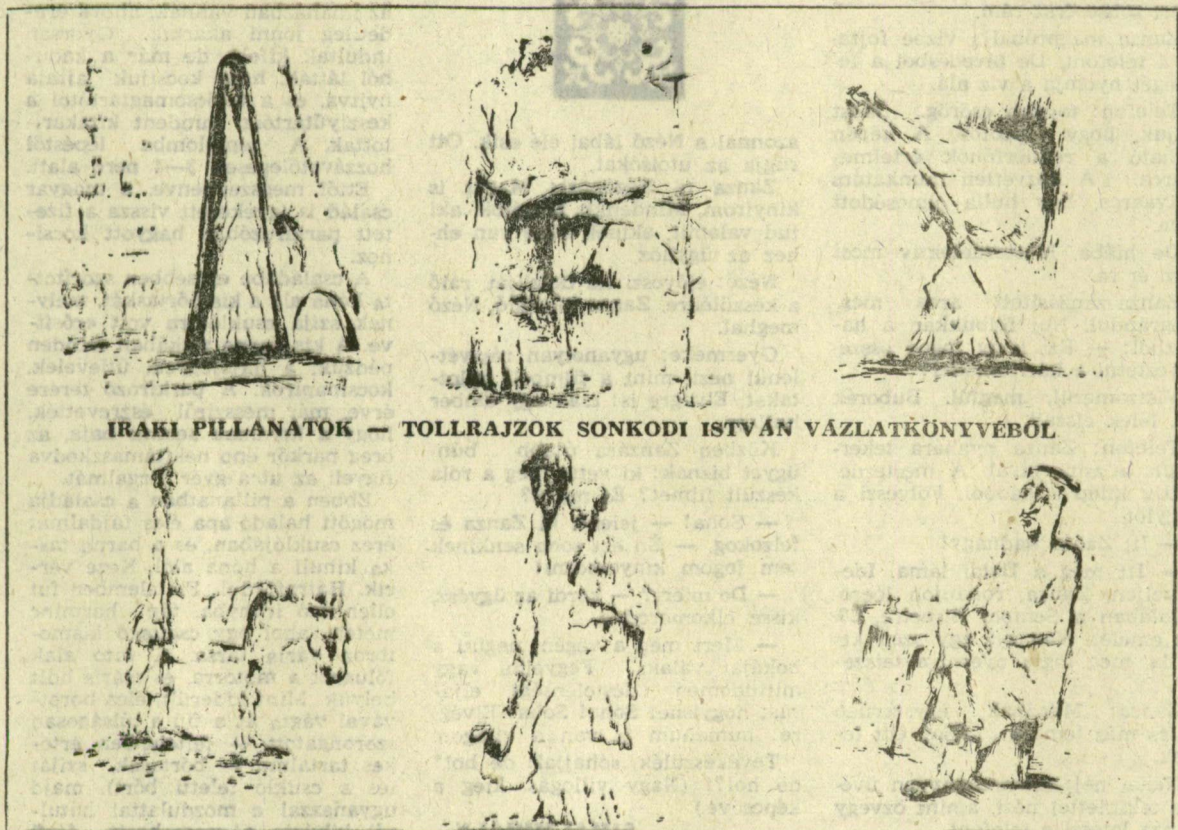
fel, a tisztikarból vészbizottságot alkottak. A kórházat és a Laza-rétumot ekkor a Felsőváros szé-lén, a záróvonalon kívül állították fel. Ezenkívül a budai kapu mellett, a mai rókusai kórház he-lyén egy új épületet emeltek, melyben a lábadozókat helyezték el. A márciusban még csak a Fel-sővároson pusztító kór júliusban már az Alsóvárosba is betört, ezért ott újabb kórházat és Laza-rétumot emeltek. Decemberben már enyhült a járvány, de az is-kolákat csak 1739-ben nyitották meg. Hét hónap alatt 960-an be-tegedtek meg, közülük 555-en meghaltak, közöttük a betegszál-lítók és -ápolók nagy része is. A következő évben tábóri előfoga-tosok hurcolták be a pestist Te-mesvárról. A helytartótanáchoz intézett jelentések sürgették: küldjenek orvosokat. Júniustól augusztusig rohamosan nőtt a megbetegedettek száma, a kórhá-zak és lazaretumok zsúfolásig megteltek. Szeptemberben és ok-tóberben már csak szórványos megbetegedésekről van tudomá-sunk. Az 1741. március 10-én tar-tott tanácsülésen számba vették a ragály áldozatait: 926-an haltak meg, köztük két seborvos és ki-lenc halottthordó. Ez volt az utolsó pestisjárvány Szegeden.

A Bereg megyei tutajosok egy új kórt hurcoltak be Szegedre 1830-ban, melyet kezdetben „epe-mírgynek” neveztek. 1831-ben ugyan megalakult egy, a főbíró vezetésével működő állandó bi-zottmány, mely a város körülzárásáról intézkedett, mégis egyre nagyobb számban szedte ál-do-zatait a kolera. A városba jövő uta-sokat a gyevi, a budai és szabad-kaik kapuknál, valamint a hídnál megvizsgálták, majd a makkos-erdőnél levő vesztéglőállomáshoz kísérték, ahol tíz nagy vásári fa-sátor várta őket. Kezdetben az orvosok véleménye is különbö-zött abban, hogy ragályos-e a ko-lera, vagy sem. 1831 végére a kórházak megteltek, így a bete-gek egy részét már csak lakásu-kon ápolták. Míg augusztus első felében naponta 30–40-en haltak meg, a következő hó elefere a járvány megszűnt. A beszámoló-k szerint 1312-en betegedtek meg, akik közül 521-en meghaltak.

Szelíd lefolyású kolerajárványt jegyeztek föl 1848–49-ben és 1855-ben. Az 1866-os vészt már fölkészülten várta a város: a Kálvária-kápolnában 50 szemé-lyes kórházat rendeztek be, szí-gorú hatósági intézkedéseket hoz-tak. Elrendelték a szegények in-gyven élelmezését és gyógykeze-lését, rézgálicokkal fertőtlenítet-ték a csatornákat, a város külön-böző pontjain kátrányt égettek, beültették a rókusai csonlízt-gyár működését. A járvány Róku-son dühöngött a leginkább, s ezt a sok sérüléshalál tolnak tu-lajdonították. Virszonvlag kevés áldozatot követelt az 1873-as ko-lerajárvány, és az 1878-os ami-kor állandó inspekción tartottak mindkét járványkórházban, a vá-rosházán és a közközházban, s ügyeltek arra, hogy az elhaltakat három órán belül eltemessék. Egy Budapestről érkezett halós ázsiai kolera tüneivel bete-gedett meg 1902 októberében. A kellő időben hozott járványügyi rendszabályoknak a fertőtlení-téssel megbízott tűzoltóknak kö-zösönkelő, hogy csak 27-en haltak meg akkor. Az akkori fiziai fő-orvos kimutatta, hogy valamen-nyien a Tisza vizét itták.

A következő év augusztusában, majd 1911-ben, 1914-ben és 1915-ben ismét észleltek szórványos ko-leramegbetegedéseket az ére-lyes intézkedések és a védőoltá-sok azonban útját állták továb-bterjedésüknek. Azóta hiánvoznak Szeged történetéből az ember-pusztító járványok.

CHIKÁN ÁGNES

IRAKI PILLANATOK — TOLLRAJZOK SOKKODI ISTVÁN VÁZLATKÖNYVÉBŐL